

na cht kalender

een GRATIS uitgave van Kempens Karakter, k.ERF en Erfgoed Noorderkempen
ter gelegenheid van ERFGOEDDAG 2021
met steun van de Vlaamse overheid

KEMPENS KARAKTER

Vlaanderen
verbeelding werkt

Een nachtkalender? Wat is dat nu weer?

Deze kalender voorziet je een maand lang elke dag van boeiend leesvoer over het spannende Kempense nachtleven in de voorbije eeuwen, van volksverhalen over recepten tot gebouwen en nog méér. Lees hem in één ruk uit of... hang hem aan je muur en geniet 30 dagen lang - van 25 maart tot 23 april 2021 - van artikels geschreven door erfgoedliefhebbers uit 30 Kempense gemeenten, en tel zo mee af naar Erfgoeddag.

Erfgoeddag, dat is de jaarlijkse feestdag die cultureel erfgoed in heel Vlaanderen en Brussel in de schijnwerpers zet tijdens een waaier aan gratis activiteiten. Dit jaar is het trouwens de 20ste editie en daarom feesten we zowel op zaterdag 24 als zondag 25 april 2021.

Het thema van dit jaar is - je raadt het al - 'De Nacht'. De nacht betovert en speelt met onze zintuigen. 's Nachts gebeuren er dingen die het daglicht niet mogen zien. Maar de nacht staat ook symbool voor feest en gezelligheid! Je ontdekt in deze kalender allerlei anekdotes en weetjes.

Het overzicht van gratis activiteiten vind je op www.nachtkempenserfgoed.be en www.erfgoeddag.be. We hopen dat zoveel mogelijk activiteiten kunnen doorgaan. Moest er iets wijzigen in het programma, dan lees je dat steeds op www.nachtkempenserfgoed.be.

Psst: in de Kempen zijn er ook gratis activiteiten op vrijdag 23 april! En niet vergeten: dit erfgoedfeestijn in april is er voor groot en klein.

DUIK MEE IN DE EXTRA VIRTUELE EXPO!

23 - 24 - 25 april 2021

WWW.KEMPENSERFGOED.BE

donderdag 25 maart Olen

BLOEDSTOLLENDE AVOND- EN NACHTSPELEN MET DE CHIRO VAN ACHTER-OLEN

© Digitale collectie Erfgoedcel Kempens Karakter
- www.kempenserfgoed.be

Vraag is nu of het al dan niet pedagogisch verantwoord is geweest! In nieuwsberichten lezen we wel eens dat jeugdbewegingen in Vlaanderen zich wel eens te buiten durven gaan aan avond- en nachtspele, die traumatisch zouden kunnen zijn voor de prille zieltjes van rakkers, kwiks, kabouters of jonggivers.

In mijn denkwereld begon het in de zestigerjaren van de vorige eeuw allemaal met de beste bedoelingen. Een of andere leidinggevende van de chiro had een fantastisch idee om het soms saaie bivakleven te doorbreken. Er zou namelijk op bivak een avond- en nachtspel georganiseerd worden met een bloedstollende climax.

In 1961 trokken we met de jongens-chiro naar Mirwart (nabij Saint-Hubert). Spijtig voor ons was er in de buurt een groep Rode Valken, die een beetje fungeerden als ongrijpbare trollen of aardgeesten. Men zag ze nooit, maar ze waren verdacht veel aanwezig. Was er iemand zijn linkerkous verloren, de Rode Valken hadden het gedaan. Zachtjes aan werd onze ergernis naar die Rode Valken opgedreven.

Op zekere avond werd er een steen aan de eetzaal geworpen met droevig nieuws: onze dienstleider was ontvoerd. Met een bang maar moedig hart trokken we de bossen in en vonden na wat zoeken dienstleider René gekneveld aan een sparreboom.

De man was totaal verward en kon geen zinnig woord uitbrengen. Geschokt door de gebeurtenissen probeerden wij later te slapen. Toen ik thuiskwam en het verhaal vertelde, werd het gebeuren door mijn tante afgedaan als opgezet spel. Van een anticlimax gesproken.

Bij de chiromeisjes draaide het avondspel in Stal-Koersel in 1969 bijna in de soep. Ook daar vond men de matras van kwik Marijke leeg. Dit voorval veroorzaakte veel ontreddering, verdriet en woede. Toen leiders ten einde raad wilden toegeven dat het toch maar om een nachtspel ging, werd woedend en onbegrijpend gereageerd.

Gezien het traumatisch leed, werd de Achter-Olense chiroleiding met de jaren toch voorzichtiger en hield zich meer bezig met gewone sport, kampspelen, knutselen, zangstondes enz.

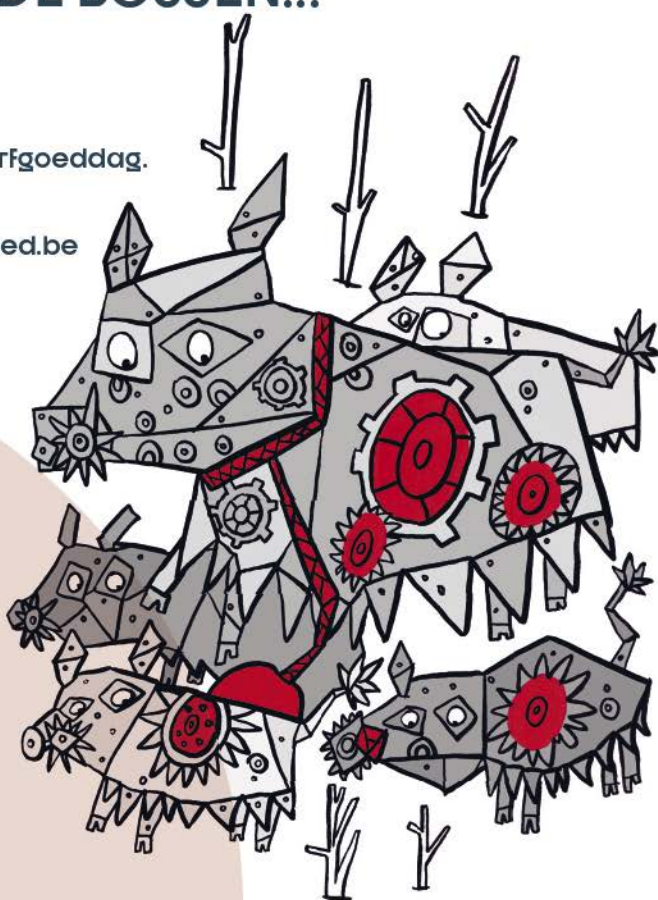
Louis Mertens over chiro Achter-Olen

vrijdag 26 maart Ravels

'S NACHTS IN DE BOSSEN...

Ontdek de verhalen van
het Grave Ravenpad op Erfgoeddag.
Alle info en andere
activiteiten vind je op
www.nachtkempenserfgoed.be

© Clumsy Doodling

Vroeger kwam je 's nachts beter niet in de bossen want dan kon je allerlei angstaanjagende dieren tegen het lijf lopen, zoals een weerwolf of een ijzeren zeug!

In Ravels zou er een heuse weerwolf, "half mens, half wolf", in het bos gezeten hebben die de mensen 's nachts in de nek sprong en doodkneep. Weerwolven werden beschouwd als handlangers van heksen, die op hun beurt de trawanten van de duivel waren en daarom werden er ook weerwolfprocessen gevoerd. En in Ravels krioelde het van de heksen, dus het mag niet verbazen dat er ook weerwolven rondzwierven. In Lier getuigde de heks Cathelyne vanden Bulcke dat er acht weerwolven actief waren die reizigers vermoordden en in putten dumpten, en dat het eigenlijk vervloekte kinderen waren.

Sommigen weten ook nog goed hoe hun ouders hen waarschuwden voor de 'ijzeren zeug', die zich meestal in het bos ophield. Dit verhaal werd opgetekend: "Plot van Tres van 't Spinneke hee ooit de ijzeren zeug gezien. Hij kwam 's avonds deur de bossen van 't Gilseind naar huis en als ie neven een haag kwam hoorde ie

daar een ketting rammelen. "Dat was de ijzeren zeug," zei ie. Toen liep ie zoveel ie kos en da was anders genen bange."

Dat die zeug van ijzer was, kan te maken hebben met het oude gebruik om varkens een ijzeren ring door hun snuit te doen zodat ze de grond niet zouden omwroeten. Of misschien komt het gerammel voort van de verzonken klokken waarmee varkens in het Germaanse volksgeloof geassocieerd werden. In Ravels zou er zo'n klok liggen in de Duivelskuil in het bos. Varkens konden deze klokken opsporen want ze roken hen als truffels. Of is de ijzeren zeug een soort 'Kludde', de kwelgeest die alleen 's nachts tevoorschijn komt en ook met een ijzeren ketting rammelt als bangmakerij?

Wie of wat de ijzeren zeug ook mag zijn, anno 2021 zijn er weinig kinderen die haar nog kennen, behalve dan de moedige helden die al gingen wandelen op het Grave Ravenpad, waar zij weer tot leven is gewekt in het gezelschap van de Ille Prijen, de Wolf en Hugo de Raaf.

*Alison Luyten,
collectief MOOS*

bronnen:
www.volksverhalenbank.be, verzamelaar W. Luyts, nr. WLUYT0083-0083, WLUYT0085-0085 en WLUYT0089-0089

Vanysacker, Dries. (2002). "Lycanthropie en weerwolfprocessen in de Nederlanden tijdens de zestiende en zeventiende eeuw." Tielelijn, Jaargang 15. Geraadpleegd op 10 oktober 2020 via www.dbnl.org.

C.P. E. Robidé van der Aa. (1840) Merkwaardigheden uit het dierenrijk: een leesboek voor de Nederlandsche jeugd. Amsterdam: Uitgeverij G.J.A. Beijerinck.

Sloet, Mr. L. A. J. W. (1887). De Dieren in het Germaansche Volksgeloof en Volksgebruik. 's Gravenhage: Martinus Nijhoff.

Meer info vind je op
www.graveraven.be

Cornelissen, Joz & Vervliet, J.B. "Ons Volksleven. Tijdschrift voor Taal-, Volks- en Oudheidskunde." Vol. 5, 1893 (Brecht, L. Braeckmans); Thorpe, Benjamin. North German and Netherlandish popular traditions and superstitions. 1852, E. Lumley

zaterdag

27

Balen

maart

BALEN MET

De kermis op de markt, anno 1930. © Erfgoed Balen

Kermissen en de Jaarmarkt in Balen zijn tot ver buiten de dorpsgrenzen bekend! De Septemberkermis is historisch gezien één van de belangrijkste kermissen van Balen en vond plaats op de volgende zondag na het feest van de Kruisverheffing (14 september). Vermeldingen ervan gaan terug tot eind 17e eeuw. Deze kermis ging samen met de processie ter ere van 'Cosmas en Damianus', die een tussenstop had aan de Kapel van Steeg.

Vandaag de dag is het vooral de Jaarmarkt of 'Balen Met' die vele bezoekers trekt voor de verschillende aspecten van het Balense kermisgebeuren. Ze vindt plaats op Passiezondag (14 dagen voor Pasen) en de daaropvolgende maandag. Oorspronkelijk was het niet toegelaten om tijdens de Jaarmarkt te dansen in de herbergen, maar dat is nu wel anders...

Oude bronnen vertellen veel over het uitbundige en vaak buitenproportionele gedrag van vele dorpsgenoten. Het feestgebeuren ging maar al te vaak samen met de gebruikelijke zelfkastijding en hoofdpijnen, maar was ook zeer goed voor de lokale misdaadstatistieken.

In 1917 noteerde Edward Vermeulen, een West-Vlaamse vluchteling die tijdens de oorlog in Balen werd opgevangen, zijn impressie van Balen Kermis in zijn oorlogsdagboek:

"'t Is Baelenkermiszondag. Hier, volgens het zeggen, was het iets in vreedstijd met de kermisdagen. Drinken! En dansen! Ja, zelfs nu dansen ze nog hier en daar te lande, tot ergernis der deftige dorpsheeren, die, evenals wij, dat feesten en brassen met het lijden van land en volk niet willen gepaard zien. 's Avonds vertellen de Baelensche vrienden ons, dat die kermisdagen overtijd echte sabbatfeesten waren, gevierd door dag en nacht, dit niet enkel door het mannevolk, maar even geweldig door het vrouwvolk. Boeren en boerinnen daagden op en sommige van die boerinnetjes stonden hun steke nevens de mannen in drinken en dansen. Bij het naar huis gaan dien avond en ook nog laat in den nacht, hoor ik gehuil en getier, wild gezang en godvers en... mijn herte bloedt. Eilaas! Zoo ook is het bij ons in Vlaanderen!"

Bram Dierckx

bronnen:
WARDEN, O. [= VERMEULEN, E.], Dagboek van een banneling (De volledige werken van Edward Vermeulen, 21), Tielt, s.d.

MICHIELS, J. e.a., 'Pasen - Balen Met', Heemkundige Kring Balen: Driemaandelijks Tijdschrift, 50 (1992)

SCHEPKENS, F., 'Balense kermissen en jaarmarkten', Jong Karitas, 25 (1980)

zondag

28

maart

Huishout

DE GEUR VAN BROOD IN DE NACHT

Anno 1775: De herberg / kruidenierswinkel De Swaen op het toen genoemde Grootzand -nu Hoogzand- in Westmeerbeek, had een broodoven waar de mensen uit de buurt hun brood konden afbakken. Later begon de herbergier zelf brood te bakken en te verkopen. Langzaam maar zeker groeide de bakkerij uit tot een fier familiebedrijf dat tot ver in de omstreken bekend was. Pas na 235 jaar werd in 2010 het laatste lekkere brood onder de naam Van Lommel gebakken.

In de moeilijke tijden van schaarste bedacht bakker Victor Van Lommel een inmiddels 100 jaar oud recept en noemde het brood PEEHOEMP...

- 500 gr wortelen gaar koken, mixen en laten afkoelen
- 18 gr gedroogde (of 40 gr verse) gist oplossen in 30 ml lauw water
- 30 gr reuzel of boter en 650 gr bloem toevoegen
- Alles 2 minuten kneden
- 15 gr zout, peper en tijm toevoegen
- Nog eens 8 minuten kneden
- 1 uur afgedekt laten rusten op een warme plaats
- 45 min. bakken op 200 °C

Probeer je het recept voor peehoemp uit? Post het resultaat op sociale media met #nachtkempenserfgoed

Vroeger...

Het is winter.

Het gure weer legt een zwaar, somber gevoel op de nacht.

Bakker Fik Van Lommel stookt zijn oven bij.

Het eikenhout en de kolen briketten doen hun werk.

De eerste broden geuren door alle kieren de nacht in.

In de houten rijkskast liggen ongebakken deegbroden als bolle borsten op ingebloemde, lege meelzakken te wachten tot het schietspaan hen kordaat de oven inschuift.

De kolenkit van Sooi-van-recht-over is weer leeg, maar naast de zware houten werktafel vindt hij zijn warm plekje. Omgekeerd op een stoel, zijn armen op de leuning, ingedommeld...

Hij schrikt wakker wanneer 2 verkleumde gendarmen de sneeuw van hun laarzen stampen.

Nachtdienst op de fiets...

Ze weten waar ze de kou uit hun kleren en een knapperverse snee brood met veel boter krijgen.

De nacht vergaat langzaam, de bakker zweet, en nog meer broden worden gebakken.

Warmte in de slaperige schemer, de geur en het knisperend geluid van brood dat uit de oven komt...

De herinneringen doen me glimlachen.

Jozef en Marcel Van Lommel, kleinzoons van Fik

maandag 29 maart

Hoogstraten

NACHT EN ONTIJ IN HET GRENSGEBIED

Het Smokkelpad leidt je van het natuurgebied De Elsaker in Meerle (Hoogstraten) naar de Strijbeekse Heide langs smokkelwegen van weleer (foto F. Huijbrechts).

In de eerste helft van de 20ste eeuw probeerden nogal wat Kempenaars hun schrale bestaan aan te vullen met zaken die uit of naar Noord-Brabant werden overgebracht. Illegaal weliswaar want het betalen van invoerrechten of het respecteren van de veiligheidsvoorschriften was niet bepaald hun bekommernis. Het liep echter niet altijd zoals gepland.

Jan Huybrechts en zijn jongere broer Pjer uit het meest noordelijk gelegen grensplaatsje Meersel-Dreef hadden de stiel geleerd van hun vader Kees "van Annekes", een ervaren smokkelaar die tijdens de W.O.I ondermeer personen en brieven onder de neus van de Duitsers over de grens had gebracht. Een riskante onderneming. Jan en Pjer volgden in de voetsporen van hun vader en midden jaren 1920 hadden zij zo 's nachts een kalfje opgehaald bij een boer in Chaam. Ze waren in de buurt van de grensovergang bij Strijbeek/Meerle toen ze in de gaten kregen dat er Nederlandse douaniers op de loer lagen. Pjer riep dat Jan het kalf maar moest afgooien en ging ervandoor. Jan twijfelde nog, maar wist dat de Hollandse commiezen vaker dan hun Belgische collega's vuurwapens gebruikten om smokkelaars te stoppen. Toen de kogels hem plots om de oren vlogen, werd het arme beest meteen gedumpt. Jan schopte zijn klompen uit en rende voor zijn leven...dwars door een groot ven op

de Strijbeekse Heide. Toen de twee broers een paar uur later doodop en doornat thuis aankwamen, werden ze nogmaals verrast. Het bewuste kalf stond rustig op stal! Al snel bleek dat een derde broer, Jef - die de schoten had gehoord - zijn hoofd wel koel had gehouden en voorzichtig het dier had opgespoord en meegepakt terwijl zijn broers elders als een kip zonder kop rondrenden.

Misschien waren het dergelijke incidenten die Jan deden inzien dat dit hele smokkelgedoe geen manier van leven was en hij zette zijn eigen zoon André er zelfs toe aan om te kiezen voor een vaste baan...als douanier.

*Francis "van Annekes" Huijbrechts
(voorzitter Erfgoed Hoogstraten en
conservator Nationaal Museum van
Douane en Accijnzen, Antwerpen)*

dinsdag

Grobbendonk

30 maart

EEN MODERNISTISCHE WONING VERSCHOLEN IN HET BOS

We flitsen terug naar het jaar 1938, een periode ook gekend als het interbellum.

Tijdens het interbellum kwam de architectuur in een stroomversnelling. Nieuwe ideeën, technieken en materialen beïnvloedden de evolutie van de architectuur in technisch en formeel opzicht. De naoorlogse jaren vormden een periode van grote bouwactiviteit en creativiteit.

De modernisten herleidden hun architectuur tot geometrische volumes. De gele gevelsteen werd enkel verlevendigd door het lijnenspel van muuropeningen en sober vormgegeven ingangen, luifels en borstweringen. Door het afwijzen van gevelversieringen kreeg de uitvoering van de raamopeningen een nieuwe invulling. In plaats van diepe kozijnen werden de ramen met dunne stalen profielen zoveel mogelijk in het gladde vlak van de gevel opgenomen, om zo het zuivere volume van het gebouw te benadrukken.

Het idee om deze villa te bouwen is ontstaan in de winter van 1938. Tijdens de winter zijn de dagen kort en de nachten lang, daarom was het noodzakelijk om veel natuurlijk licht

binnen te krijgen in deze woning. Niet te vergeten dat ze zich in een donkere bosrijke omgeving bevindt.

Het gebruik van grote ramen zorgde voor een verhoging van de daglichttoetreding in de ruime kamers. Naast het effect van de lichtinval zorgde dit ook voor een betere connectie met het omliggende park en het bos.

Deze manier van bouwen zorgde niet enkel overdag voor veel licht maar ook 's nachts. 's Nachts was er enkel nog de maan. Bij klare hemel en een volle maan bracht deze nog steeds licht in de villa. Gedurende deze donkere periodes zorgde dit voor een aangename sfeer.

Tijdens de nacht, wanneer iedereen slaapt, zijn enkel de creatievelingen onder ons nog wakker, hun creativiteit en spiritualiteit worden door de nacht gestimuleerd. Er is dus niets beters om de kracht van de nacht en het licht van de maan te laten toetreden binnen deze modernistische woning verscholen in het bos.

Olivier Phillips

woensdag

Dessel

31

maart

ZWARTE MAGIE!

Het laatste heksenproces van België? Dat speelde zich in 't Witgoor af. Voor één keer was het de heks zelf die het proces aanspande en ook won. Een echt gebeurd verhaal... uit 1950.

Volgens de dorpsbewoners bezat Martha S. 'zwarte magie'. Het begon in 1948. Martha was heel begaan met de zorg voor haar kippen. Ze merkte op dat mussen er geregeld van doorgingen met het kippengraan. Haar man zei: "Je moet het graan in de schuur gooien, dan kunnen de mussen er niet aan." Maar de slimme mussen vonden al snel een manier om binnen te dringen. Martha stoof dan de schuur binnen om de mussen te verjagen. Op een dag vloog zo een mus tegen het raam en viel bewusteloos neer. Ze schonk het versufte vogeltje aan het zoontje van de buren. Trots toonde het zoontje zijn aanwinst. En dat gebeurde nog een paar keer. De buurvrouw werd nu ongerust. Was het niet zo dat heksen in staat zijn om mussen dood uit de lucht te laten vallen? Zou haar buurvrouw... een heks zijn? Het zoontje mocht niet meer naar Martha gaan.

Toen Martha iets later wafels bakte en ze aan de buurvrouw aanbood, weigerde die. Vreemd, de buren hadden altijd goed met elkaar kunnen opschieten? Het ging van kwaad naar erger. Martha merkte dat ook andere buren niet meer met haar spraken. Was een andere buurvrouw niet zwaar ziek geworden door de Kwade Hand van Martha? Het dorp keerde zich tegen Martha de heks. Na twee jaar was Martha de roddels moe. Ze diende klacht in tegen de buurtbewoners wegens laster en eerroof. Martha won de zaak, ze was onthekst.

bronnen:

Archief heemkundige kring De Griffioen, Dessel,
De Betoverde Kempen, Langs Mysterieuze Meren, Erfgoedcel k.ERF, 2014

Meer nachtelijke erfgoedverhalen uit de Kempen ontdek je tijdens de gratis activiteiten van het Erfgoeddagweekend op 23, 24 en 25 april. Kijk gauw op www.nachtkempenserfgoed.be

donderdag

Lier

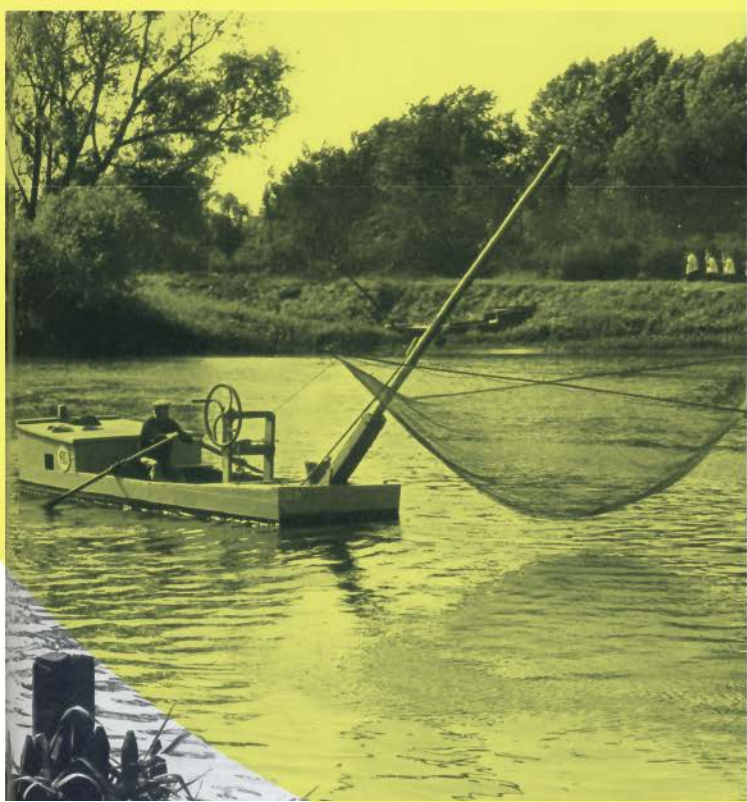
1

opgepast voor
grapjesmakers

april

PALINGVISSEN OP DE LIERSE NETE

Bron: Archief Lier - www.kempenserfgoed.be, Frans Verstreken

Op de Lierse Nete wordt vooral in de eerste helft van de 20ste eeuw naar paling gevisst. Moedige mannen gingen 's nachts het water op in de hoop een extra cent te kunnen verdienen aan hun vangst. De visser liet zijn schuit met het tij mee drijven richting Duffel. Via een hendel zakte een kruisnet in het water. De stroming ging sneller dan de boot, zo geraakte de paling in het net.

Het resultaat van het onderzoek wordt verzameld in een uitgave. De brochure is te verkrijgen bij de School voor scheepsmodelbouw Baasrode, stadsmuseum Lier en Visit Lier. Wist je trouwens dat er een speelfilm over het palingvissen bestaat? Frans Verstreken verfilmde in 1976 'Onze-Lieve-Vrouw der Vissen' naar een novelle van Felix Timmermans.

Palingvissen is een Lierse traditie. Iedereen kent de palingschuiten die nu als toeristenbootjes over de binnennete varen. Maar we weten weinig over de precieze opbouw en de werking van de boot. Daar brengt de School voor scheepsmodelbouw Baasrode verandering in. Om een waarheidsgetrouw model te maken, doen ze grondig onderzoek. Niet eenvoudig, want palingvissen is sinds 1974 bij wet verboden en er zijn nog weinig getuigen. De onderzoekers baseren zich op enkele oude studies, de verhalen van De Koninklijke Moedige Bootvissers en nieuwe technische inzichten.

Ontdek de geschiedenis van de Lierse palingvissers op Erfgoeddag. Alle info en andere activiteiten vind je op www.nachtkempenserfgoed.be

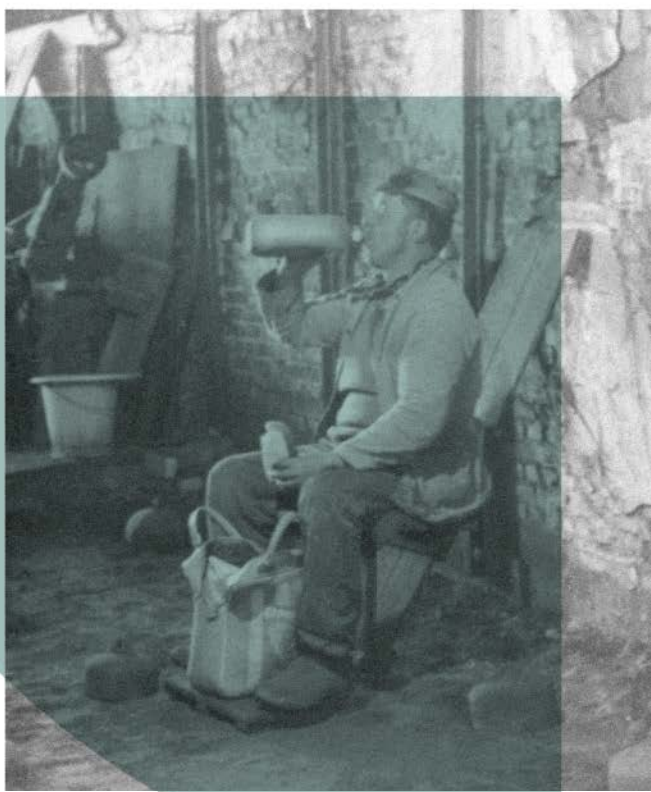
vrijdag
2

Oud-
Turnhout

april

SOOI, STOKER OP HET PANNENFABRIEK

stoker van steenfabriek Dak, 1978, collectie De Vlierbes

Het is een donkere septemberavond in 1960. Het regent en het is koud als Sooi naar zijn werk op de pannenfabriek fietst. Hij is er stoker en heeft de nacht. Hij verheugt er zich op om op zijn oven te zijn. Het is er zoals steeds lekker warm. Leni, zijn vrouw, heeft hem een krachtige snert meegegeven. Hij hangt zijn natte jas te drogen en plant zijn kit in het warme zand zodat zijn soep lekker warm kan blijven. Hij doet zijn inspectieronde en ziet dat zijn piotten allemaal netjes overeind staan. Zijn collega Miel heeft goed werk geleverd voordat hij hem afloste en heeft de kolenvoorraad op de oven aangevuld. De nachstoker moet geen kolen aanvullen; in het donker is het gevaarlijk op de ramp. Vannacht is hij er alleen en de ruimte onder het dak bovenop de oven is zijn werkterrein. Hij is er baas over de ringoven. Deze continuoven moet de klok rond worden gestookt. Hij regelt de invoer van het steenkoolgruis via de stookgaten opdat het vuur dankzij de trek in de gestapelde rauwe pannen zijn werk kan doen. De piotten op de stookgaten moeten immers om de twee uur met een koolbus bijgevuld worden. Zijn eerste ronde is gedaan.

De wind speelt door het dak maar daar moet hij zich niets van aantrekken. Het is tijd voor zijn erwtensoep. Zijn boterhammen met ham en kaas eet hij morgenvroeg. Sooi heeft voor het werk als stoker gekozen omdat de leeftijd niet meer toelaat om te wedijveren met de jeugd in het gammen. Hier is het warm en is hij belangrijk en de baas. Bovendien betaalt de job zeer goed. Het is middernacht gepasseerd, de oven loopt. Nu vindt hij de tijd om nog wat rekskes te herstellen. Voor hem is het een nachtelijk tijdverdrijf tussen zijn rondes door en de pannenmakers zullen morgen tevreden zijn. Na zijn boterhammen gesmaakt te hebben, maakt hij een laatste inspectieronde. Alles is klaar voor zijn opvolger. Het is opgehouden met regenen, Sooi kan tevreden naar huis fietsen en gaan genieten van een welverdiende 'nacht'rust.

Jan Aerts

TENTEN EN TOESTANDEN

© Familie Klessens

Er was eens, in de jaren 1920, een Lommelse timmerman genaamd Willem Klessens, die een cafédanszaal opende. Hij vond een oud dansorgel, maar het was enkel te koop samen met de bijhorende danstent. Het orgel werd in de danszaal geplaatst, de tent opgeslagen in een loods. Het werd kermis in het dorp en omdat het café te klein was, werd de oude danstent opgebouwd. Wat een succes! Willemke Klessens berekende dat hij voor de verdienste van zo één kermis wel 3 maanden moest timmeren.

Toen begon er een lichtje te branden. Die winter bouwde Willem, met al zijn vakkennis, een spiegel tent. Sindsdien werd de Classic, een houten danstent met zeildoek en geslepen spiegels en glas, wekelijks opgebouwd op kermissen.

Zoon Gust nam de zaak over en kocht nog enkele spiegel tenten bij. Samen met zijn vrouw en 9 kinderen ging hij door de week tenten op- en afbouwen. In de weekends stonden ze achter de tap. Ruim 50 jaar was danstentenkoning Gust het vertrouwde amusement op dorpskermissen.

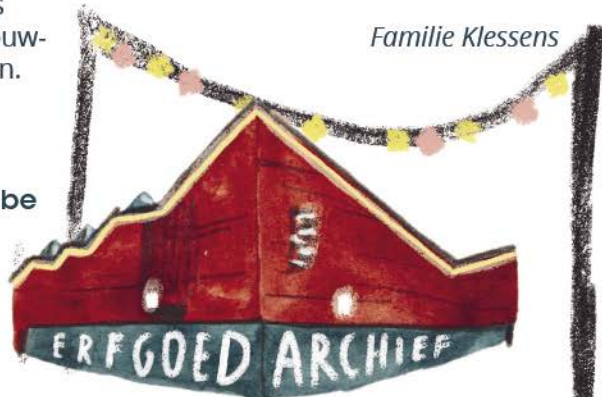
Gust droeg zijn spiegel tenten over aan zonen Willy en Ric. Doch van de 'goei tent', vervaardigd door Willem in de jaren '20, kon hij geen afstand nemen. Per uitzondering werd ze opgebouwd voor een kermis. Vandalen staken de tent toen in brand, een tragedie voor de familie!

Zonder spiegel tent kon Pa Klessens niet leven. Daarom begon hij op 70-jarige leeftijd nog aan de bouw van een nieuwe tent. Zeven jaar lang hebben pa en ma eraan gewerkt. Constructie, houten vloeren, ramen met glas in lood,... alles werd zelf vervaardigd. In '97 vierde de hele familie hun gouden bruiloft in spiegel tent Classic. Daarna stond de tent 5 jaren opgebouwd in hun achtertuin in Wechelderzande. Maar weer en wind doen geen goed, en in 2002 verhuisde de Classic naar Rijkevorsel, waar ze overdekt staat en elke zondagnamiddag toegankelijk is.

Ook in de 21ste eeuw vervaardigt, restaureert en verhuurt de 4de generatie van de familie Klessens nog spiegel tenten, tot in de V.S. en Australië!

Familie Klessens

meer info op
www.spiegel tenten.be

zondag

Pasen

4

april

AVONDGEBED

© Archief klooster Vorselaar

Heer God, ik ben moe.
Graag doe ik mijn ogen toe.
Waak Gij over mij
dan sta ik hier morgen weer
vrolijk en blij.

Het avondgebed of de vespers is de vertaling van het Latijnse woord *vesper* dat "avond" betekent. Het avondgebed is een gedeelte van het getijdengebed.

Het avondgebed zou bij de Joden ontstaan zijn tijdens de ballingschap. Toen zij naar Babylon werden weggevoerd, konden ze niet meer naar de tempel. Daarom werd er een deel van de psalmen gebeden in de avond op de plaats waar ze heengebracht waren en zij richtten zich tot de God van Israël.

Sint Benedictus stelde in de 6de eeuw voor zijn kloosters een schema op dat zeer vlug overal gevolgd werd. De belangrijkste gebeden waren de 150 psalmen van de Joden, toegeschreven aan koning David. Ze bezingen vreugde en verdriet, goed en kwaad, wanhoop en vertrouwen. Later werd het in heel de Kerk voorgeschreven aan de priesters en religieuzen met als doel te bidden voor de noden van de Kerk en van de wereld. Vele gelovigen danken in de avond voor de afgelopen dag en voor al het goede dat ze die dag mochten ondervinden. Zo maken zij het rustig om goed te slapen.

Na het tweede Vaticaans Concilie (1960-1966) werd het getijdengebed of het brevier zoals het genoemd

werd, grondig bewerkt en gebeden in de volkstaal. Niet alleen paters, priesters, zusters bidden het avondgebed maar ook vele leken gelovigen. Zij bidden allen in de eigen volkstaal. Het avondgebed begint met een inleiding, dan volgen een 3-tal psalmen, een lezing uit de bijbel, gebeden voor gebeurtenissen en mensen en het Onze Vader. Daarna keren allen zich naar het Mariabeeld dat verlicht wordt en volgt een gebed tot Maria. De slotformule van het avondgebed luidt: "Bewaar ons Heer als wij waken, bescherm ons als we slapen, dan zullen we waken met Christus en rusten in vrede." In vele kloosters geeft de overste nog de zegen voor de kloosterlingen vertrekken uit de kapel naar hun kamer.

Een 70-tal jaren geleden werd in vele gezinnen in de avond het rozenhoedje gebeden met de litanie van Onze Lieve Vrouw. Daarna kregen de jongste kinderen een kruisje op het voorhoofd van vader en moeder en een kusje.

Tegenwoordig kan er ook een app gedownload worden met het getijdengebed en kan je bidden via je smartphone of tablet.

Zuster Maria Krols, klooster Vorselaar

zondag

Pasen

4

april

AVONDGEBED

© Archief klooster Vorselaar

Heer God, ik ben moe.
Graag doe ik mijn ogen toe.
Waak Gij over mij
dan sta ik hier morgen weer
vrolijk en blij.

Het avondgebed of de vespers is de vertaling van het Latijnse woord *vesper* dat "avond" betekent. Het avondgebed is een gedeelte van het getijdengebed.

Het avondgebed zou bij de Joden ontstaan zijn tijdens de ballingschap. Toen zij naar Babylon werden weggevoerd, konden ze niet meer naar de tempel. Daarom werd er een deel van de psalmen gebeden in de avond op de plaats waar ze heengebracht waren en zij richtten zich tot de God van Israël.

Sint Benedictus stelde in de 6de eeuw voor zijn kloosters een schema op dat zeer vlug overal gevolgd werd. De belangrijkste gebeden waren de 150 psalmen van de Joden, toegeschreven aan koning David. Ze bezingen vreugde en verdriet, goed en kwaad, wanhoop en vertrouwen. Later werd het in heel de Kerk voorgeschreven aan de priesters en religieuzen met als doel te bidden voor de noden van de Kerk en van de wereld. Vele gelovigen danken in de avond voor de afgelopen dag en voor al het goede dat ze die dag mochten ondervinden. Zo maken zij het rustig om goed te slapen.

Na het tweede Vaticaans Concilie (1960-1966) werd het getijdengebed of het brevier zoals het genoemd

werd, grondig bewerkt en gebeden in de volkstaal. Niet alleen paters, priesters, zusters bidden het avondgebed maar ook vele leken gelovigen. Zij bidden allen in de eigen volkstaal.

Het avondgebed begint met een inleiding, dan volgen een 3-tal psalmen, een lezing uit de bijbel, gebeden voor gebeurtenissen en mensen en het Onze Vader. Daarna keren allen zich naar het Mariabeeld dat verlicht wordt en volgt een gebed tot Maria. De slotformule van het avondgebed luidt: "Bewaar ons Heer als wij waken, bescherm ons als we slapen, dan zullen we waken met Christus en rusten in vrede." In vele kloosters geeft de overste nog de zegen voor de kloosterlingen vertrekken uit de kapel naar hun kamer.

Een 70-tal jaren geleden werd in vele gezinnen in de avond het rozenhoedje gebeden met de litanie van Onze Lieve Vrouw. Daarna kregen de jongste kinderen een kruisje op het voorhoofd van vader en moeder en een kusje.

Tegenwoordig kan er ook een app gedownload worden met het getijdengebed en kan je bidden via je smartphone of tablet.

Zuster Maria Krols, klooster Vorselaar

maandag
5

april

3... 2... 1... START!

Vanaf vandaag kan je je inschrijven voor de erfgoeddagactiviteiten die met inschrijvingen werken. Reserveer snel je GRATIS plekje voor deze exclusieve activiteiten. Zie www.erfgoeddag.be en www.nachtkempenserfgoed.be voor het hele aanbod.

'T SPOOK IN DE NETE

Vroeger hadden de wijken vaak een raad die geregeld bijeenkwam. De wijkraad van Molenberg had het op een avond maar over één zaak: de tovenarij die welig tierde in Meerhout. Mensen hadden last van heksen en dwaallichten.

Franske Melis hoorde al de verhalen en ging met schrik naar huis. Zijn moeder vatte het nuchter op:

"Da's bijgeloof, ge moet daar niet te veel naar luisteren." Toen Frans 16 jaar was, vond hij werk in de glasfabriek van Gompel. Ongezonder, maar goed betaald werk. Tegen de middag mocht hij naar huis. Langs het kanaal zag hij tegen de bomen dikke witte motten. Ideaal om mee te gaan vissen. Hij zou thuis snel eten, motten gaan plukken en vette vissen vangen. De vader van Frans, klompenmaker, had andere plannen: "Frans, deze klompen moeten vandaag nog geschilderd worden." Zucht, geen middagje vissen. Na een paar uur kwam de vader van Frans eens kijken naar het werk en merkte het visgerief op. "Maar Frans, gij wilde eigenlijk gaan vissen?" "Ja, maar nu is 't te laat," zei Frans. "Nietwaar, zoon, nu is 't de beste moment. Pak snel je spullen. Ik schilder de klompen wel verder." En weg was Frans, over de Homberg naar 't Gewad. Nog nooit ving Frans zoveel vis. Hij moest zelfs zijn grote, rode zakdoek gebruiken om de vissen te verpakken.

Het werd donker en Frans ruimde op. Plots hoorde hij geweldig luid gespetter in het water. Spoken? Heksen? Frans vermande zich en kroop op zijn buik. Misschien een dier in nood? Frans keek scherper. Iets met zes poten! Nu kreeg Frans schrik. Dit was niet normaal. Zijn lijf rilde. Het spookbeest strompelde uit het water en naderde Frans. Nu zag hij het ineens: "Het is een mens!" Het bleek een vrouw die zich naakt aan het baden was in de beek. Eentje met zes poten? Nee, gewoon twee armen en benen... en omdat haar borsten in het water hingen, leek ze nog een paar ledematen extra te hebben.

Redactie: Erfgoeddienst k.ERF

Bron:
Edgard Nijsmans,
Toen Meerhout nog de stoomtram had, Meerhouts Patrimonium, 1985

dinsdag
6

Heist-
op-den-
Berg

april

JAZZ-OP-DEN-BERG

In september 1959 stichtten enkele kunstamateurs de Zuidkempische Kunstkring. Die Kunstkring groepeerde kunstliefhebbers uit de Netestreek en kreeg de naam Hnita, de Oudnederlandse benaming voor Nete. De bekende Heistse heemkundige René Lambrechts reikte de naam aan. De oudste vermeldingen van de Nete zijn: Hnita (726), Nita (1008) en Neta (1221). Etymologische verklaringen zijn divers: 'nederwaarts lopend' naar Förstemann (1856) of 'de blanke, glanzende', naar de kleur. Het meest geaccepteerd is de verklaring van H. Krahe (1956) dat de benaming Nete is afgeleid uit het Indo-Europese 'nid' in de algemene betekenis van 'stromen'.

De afdeling beeldende kunsten werd het eerst uitgebouwd, gevolgd door de literaire afdeling, een fotoclub en het Hnita Kamertoneel. Dat laatste werd in 1969 omgetoverd tot het Heists Kamertoneel. In de tussentijd nam Hnita ook de werking van de Heistse Jazz Club, die al in 1955 was opgericht, onder zijn vleugels, vandaar ook diens huidige naam, de Hnita Jazz Club. Bezieler Juul Anthonissen leidde de jazzclub tot aan zijn dood in 2008 en legde een van 's werelds grootste privéjazzarchieven aan. Tot op de dag van

vandaag zijn de afdeling beeldende kunsten en de jazzclub onder de naam Hnita actief.

De jazzclub begon in zaal Bergola op de Heistse berg, en vond vervolgens onderdak op de Hnita-Zolder (1967-1976), de eerste verdieping van een privéwoning in de Oude Godstraat, in het Torengedouw boven het toenmalige Heistse politiebureau (1968-1983), en sinds 1983 in de Hnita-Hoeve aan de Lostraat 106, in een omgebouwde langgevelhoeve uit het begin van de twintigste eeuw.

De in 2018 opgerichte cv Hnita Jazz Club kocht de Hnita-Hoeve aan, en is haar momenteel aan het renoveren. Het project wordt gesteund door inwoners en verenigingen uit Heist en omstreken. Zo wordt de Hoeve dit jaar nog voorzien van nieuwe ramen en deuren gemaakt door leerlingen van het Sint-Lambertusinstituut. De toekomst van een van de oudste actieve jazzclubs van Europa wordt op die manier gedragen door een hele gemeenschap.

bronnen

E. Förstemann: Altdeutsches Namenbuch (1856)

H. Krahe: in Beiträge zur Namenforschung (1956)

Kempen en Rupelland, dinsdag 2 september 1975, Archief en Erfgoed en documentatiecentrum Heist-op-den-Berg

<https://www.hnitajazzclub.be/geschiedenis>

<https://brabantse.waternamen.nl/nete/>

HÉTI, DE GEEST VAN DE WOUWERSHOEVE

Hé daar, wees gegroet! Niet schrikken, ik ben het maar, Hétí, Hétí van de Wouwershoeve. Lang geleden, als jonge knaap, waren de boerderij, de velden en de bossen mijn speelterrein, mijn klein paradijs. Elke dag was een nieuw avontuur met een kleine of grote ontdekking.

Toch was het leven hier geen lachertje. De woeste heidegrond liet zich moeilijk bewerken; enkel schapen hadden het hier een beetje naar hun zin. Zelf besepte ik natuurlijk niet hoe zwaar dit was. Ik leefde zorgeloos in mijn eigen wereldje met schattige pasgeboren lammetjes, het zoemen-de spel van bijen, de roep van de nachtzwaluw bij valavond en ... een flinke portie kattenkwaad. Nu schaam ik mij diep over het lot van ontelbare kikkers en onschuldige vogelkwabetjes die door mijn handen aan hun einde kwamen. Niemand die zich daar toen vragen bij stelde ...

Op zich was dit allemaal niet zo uitzonderlijk, maar in deze ruige uithoek van de gemeente speelde nog iets anders. Op een goede steenworp van de Nederlandse grens was dit een uitgelezen terrein voor menig smokkelaar. Niets spannender dan te zien hoe de waaghalzen hun smokkelwaren, in een kat-en-muisspel met de douaniers en grenswachters, over de

grens brachten, met wisselend succes voor beide kampen.

Echt gevaarlijk werd het tijdens WO II. Door de prikkeldraadversperringen aan het kanaal leefden wij in gedwongen isolement. Graan, vlees, paard en kar, fietsen ... alles werd mettertijd door de bezetter opgeëist. Overvliegende militaire toestellen en de latere V-bommen zorgden voor angst en paniek, zeker toen een bommenwerper in de buurt neerstortte. Gelukkig is dit allemaal verleden tijd. Na een periode van verval is de Wouwershoeve als een feniks uit haar as herrezen. Eenvoudig verrassend, uitnodigend om in stilte op te gaan in de fascinerende omgeving, een bijna mystieke ervaring. Daarbij ben ik, Hétí, uw gids. Wandelen door de duisternis brengt veel aan het licht voor spannende verhalen aan een knisperend haardvuur.

Marc Helsen, vrijwilliger bij Talander

Ontdek al wandelend de prachtige omgeving van de Wouwershoeve met Hétí als gids. Meer info vind je op www.talander.be/beleef

donderdag

8

Geel

april

GOEDE NACHTRUST, ANNO 1550

Enkele apotheekpotjes die de gasthuizusters zelf beschilderden.
© Stad Geel, Camille Droogmans (2017)

Ziekenzorg, dat kennen ze in Geel al sinds 1286 toen er het oude gasthuis werd gesticht. Vanaf midden 16e eeuw nemen de Gasthuizusters Augustinessen de zorg op zich en beheren ze het Geelse Gasthuis. Uit diezelfde periode dateert een handgeschreven medicijnboekje, dat recepten bevat tegen allerlei ziekten en kwaaltjes. Vooral bereidingen tegen de pest en kwetsuren, maar ook één voor hen die geen nachtrust kennen:

Voer die niet geslapen en connen:

*R[ecipe] lichtich water, botonie
water, stoot wit
oelsaet, doet doer metten
selven water
ende met wit vanden eije,
legt dat met eenen doeck
opt voerhoofd, maket werm hij sal ter
stof[n]t slapen*

De moderne mens leest het als volgt:
“Voor zij die niet slapen kunnen:
Neem helder water en koortskruidwa-
ter. Stoot papaverzaad fijn en duw het

vocht, samen met eiwit, door een zeef.
Doe het vocht op een doek, maak die
warm en leg hem op het voorhoofd.
Men zal onmiddellijk slapen.”

Geneeskrachtige kruiden dus?
“Quatsch!”, hoor ik je al zeggen.
Vandaag echter worden nog steeds
het koortskruid en de papaver
professioneel gebruikt voor medische
en farmaceutische toepassingen. Zo
bevat het koortskruid, ofwel betonie,
actieve stoffen werkzaam tegen
aandoeningen van de luchtwegen.
Sommige papaverzaden bevatten
dan weer opiaten, die je onder meer
terugvindt in pijnstillers zoals morfine.

Thomas Ceusters

bronnen:

KEERSMAEKERS, F., Een gekruid verhaal: een zestiende-eeuws
handschrift met geneeskundige recepten, Duffel, 2011

VANDEVEN, L., Eeuwenoude medicijnen en recepten van het Gasthuis
van Geel, Tongerlo, 2000

VANDEVEN, L., Medicijnenboekje van het oude gasthuis van Geel.
Beknopt glossarium en determinatie van de geneesmiddelen,
Tongerlo, 2000

Het Gasthuismuseum wordt 50 jaar in 2021.
Dit vieren we met gastvrije en veilige
initiatieven, één jaar lang.
Iedereen te gast in het Gasthuismuseum!
Meer info op www.gasthuismuseumgeel.be.

vrijdag

9

Kasterlee

april

BIER VROEGER EN NU

Voor Wereldoorlog I werd bier vaak gedronken bij gebrek aan gezond water. Soms werd het zelf gebrouwen met hop, die men plukte in de velden. Niet echt lekker en slechts licht alcoholisch. "Zaak van boeremie" zei men over slap bier.

In de herbergen dronk men gerstenbier per pint of kapper (halve pint). Gebruikelijke biersoorten waren toen: een Bokske (Bock), een Perel (Parel), een Alk (Cristal Alken, iets zwaarder dan die van nu), Campina, Trappist van Westmalle, ... Wit bier bestond ook al: de gilde van Tielen bestelde er in 1845 twee tonnen van. In 1884 werd bij de Sint-Sebastiaansgilde van Lichtaart voor 4,20 fr. 'Diesters Bier' in rekening gebracht, flessen van een liter. De Jack-Op was een iets donkerder bier, op gist, dat voorzichtig werd uitgeschonken, want men zei dat je van de gist 't schijt kreeg.

Sinds 2006 heeft Kasterlee een eigen Kastel, een amberkleurig ambachtelijk gebrouwen bier van hoge gisting. In het Pompoendorp kan natuurlijk een Pompoenbier niet ontbreken, een licht, fris tarwebier met een fluwelen toets van pompoen. Verwijzend naar een mysterieuze liefvallige dame die in vroegere tijden in een lang wit kleed rondzweefde en de (vooral mannelijke) geesten op hol joeg, heeft Kasterlee ook een tripel bier Witte Madam, even poeslief als de lieve dame zelf. De duivels en vreemde wezens die op bezoek komen bij de Duivelskuil van Kasterlee zullen ongetwijfeld de 'Duivelskuil' appreciëren, een fluweelzacht, fruitig donker bier.

Luc Swerts, Heemkundige Kring KLT

Aperitiefhapjes: Champignons, mosselen en scampi in beslag van "Kastel"

Ingrediënten:

bakje grote champignons, gepelde scampi of mosselen - 125 gr gezeefde bloem - 2 eieren - zout - 150 ml Kastel

Bereiding: Klop de eieren luchtig. Doe de bloem in een kom, maak er een kuiltje in en voeg een snuifje zout toe. Giet de eieren in het kuiltje en meng alles met het bier. Doop de champignons, mosselen of de scampi erin zodat ze geheel bedekt zijn met het beslag. Frituur deze tot ze een goudbruin korstje hebben. Warm opdienen.

Ria Vanheuckelom

meer info: www.kastelsebiervereniging.be

HELP ME DOOR DE NACHT

© Herman Roziers

1978 is nog pril wanneer een onafhankelijk weekblad bij nacht en ontij beslist om een Rock Rallye op poten te zetten. Ja, dan nog met een e. De laatste voorronde vindt daags na aprilvis plaats in Herenthout, in een kubus die datzelfde weekblad twee jaar later 'het mekka van de Vlaamse rock-'n-roll' noemt. Maar we gaan te snel. De wedstrijd richt zich tot 'iedereen die denkt dat hij boeiende rock maakt'. Omdat ze dat inderdaad van zichzelf vinden, schrijven vijf Lierenaars zich in als de Kreuners. Een prima zet, zo blijkt. De preselectie in zaal Lux wordt gearrangeerd door verdwaalde hippies die zich de MAF Brothers noemen. Tijdens een nachtelijke zuippartij beslissen zij, eveneens twee jaar later, om het eerste plaatje van dat groepje te financieren. Dat bandje is dan al het huisorkest van de Lux geworden, zoals dj's die het in een club tot resident schoppen, maar dan met echte instrumenten. Jongens en meisjes van nu snappen het niet maar de Kreuners zitten dan in het alternatieve circuit. Mainstream worden ze pas wanneer de letters V, T en M op een Vilvoords gebouw verschijnen. Maar we zijn alweer te overhaast bezig. In '78 heeft Walter Grootaers nadrukkelijk last

van slapeloosheid. "Ik heb de hele nacht wakker gelegen en ik weet niet waarom" zingt hij in 'Blackout'. De gevolgen zijn niet te overzien. In een delirium houdt hij koppig vol dat het 's nachts kouder is dan buiten. De dwangbuis wenkt. De MAF Brothers daarentegen lopen vrij rond en halen ook overzeese groepjes naar de Lux. Omdat hun carrière nog pril is, passeert Robert Smith zonder vogelnest, paradeert Bono zonder ego en soleert Mark Knopfler zonder haarband. Op stoofvlees en puree helpen zij menig rockliefhebber door de nacht, daar op de Markt in Herenthout. En laten zij zowaar voldoende verhalen achter om een heel boek mee te vullen.

Jef Aerts

EEUWIGE RUST OP HET BOULEVARDPARK

© Archief GAM/KVH

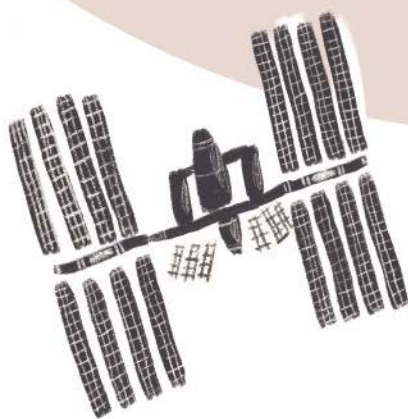
Zicht op de begraafplaats aan de Kerkhofstraat anno 1903. Je ziet een veelheid aan grafzerken uit de negentiende eeuw, wat een beeld geeft van de toenmalige begraafcultuur.

In de achttiende en negentiende eeuw wordt de levenswandel van de mensen gedomineerd door de bestendige zorg voor het hiernamaals. De geboorte, het huwelijk en het overlijden zijn telkens gebeurtenissen die de Kerk met de nodige sacramentele luister weet te omringen. Het gelovige volk wordt dagelijks aan zijn verplichtingen herinnerd door het klockgelui. Zo is er de doodsklok die kort na de middag het heengaan van een parochiaan meldt en iedereen even tot bezinning brengt.

Vanaf de middeleeuwen tot het einde van de achttiende eeuw worden onze voorouders in de schaduw van de kerktoeren begraven, midden in de bewoonde omgeving. De Oostenrijkse keizer Jozef II vindt het echter beter om de kerkhoven, om hygiënische redenen, buiten de dorpskom te leggen. In Mol is ook het kerkhof meermaals hergebruikt of 'overgraven'. Men is genoodzaakt buiten het dorp een nieuwe eeuwige rustplaats te zoeken, waardoor de naam kerkhof eigenlijk zijn betekenis verliest. In Mol staat de geestelijkheid niet weigerachtig tegen een verplaatsing van het kerkhof.

In 1812 wordt in het Molsveld, op veilige afstand van de dorpskom, de nieuwe begraafplaats in gebruik genomen. Aangezien het Molse bevolkingsaantal snel de hoogte inschiet na 1890 wordt door het gemeentebestuur besloten om het kerkhof te vergroten en te ommuren. Op 23 juni 1969 beslist de gemeenteraad om de begraafplaats in de Collegestraat te sluiten. De begraafplaats wil men al snel omvormen tot een groene ruimte. De gemeente houdt 'grote kuis' en ruimt de verwaarloosde graven op. Tientallen graven worden nog behouden en nemen ons mee naar een brok Molse geschiedenis, vooral van het einde van de negentiende eeuw tot het interbellum.

Stijn Geys

Vandaag is het Boulevardpark een aantrekkelijk wandelpark met natuurlijke en cultuurhistorische elementen. Voor kinderen van 3 tot 12 jaar is er zelfs een kindvriendelijke zone, met klank-, speel-, licht- en ervaringstuigen.

ODE AAN NACHTPOT EN PISSIJNTJE

Openbaar pissijn aan het Paterspand
© Ronny Krois

Vroeger had iedereen een pispot in huis: een witte geëmailleerde bij de gewone man, een porseleinen met mooie motiefjes bij de betere klasse. Die stond binnen handbereik in het nachtkastje of onder het bed. Geen probleem dus om 's nachts een plasje te doen: geen tijdverlies, geen nachtelijke tocht naar het toilet of het teuske buiten. Als het wat koud was, werd het gordijntje van de alkoof even geopend en de pot vlug binnengehaald. Men moest zelfs het bed niet uit. Elke morgen werden de nachtpotten geledigd in de straatgoot of op de mesthoop. Daarna werden ze achter het huis ondersteboven opgehangen op een paaltje zodat ze goed konden uitdruppen en 's avonds weer gebruiksklaar in huis gehaald.

Mannen plassen het liefst rechtstaand. Dat konden ze vroeger buitenshuis doen in het pissijntje, een bakje aan de muur. De urine liep langs een loden buis in de mestput of in een bakje in de grond. Dat werd elk voorjaar leeggemaakt om de groenten te bemesten. Vooral de rabarber was er wel mee en kon soms armdikke planten voortbrengen. Ook op openbare plaatsen waren er pissijnen voorzien.

In de 21ste eeuw doet het pissijn zijn herintrede! In de strijd tegen de wildplassers installeerde de overheid in Parijs uritrottoirs: kleurrijke bloembakken gevuld met stro of zaagsel die tot 450 liter opvangen. Een sensor geeft aan wanneer ze geleegd moeten worden. Het mengsel wordt gecomposteerd en gebruikt in bloemperkjes. Het waterverbruik is nihil. En ja, als het regent in Parijs, druppelt het bij ons, in dit geval in Mechelen. Daar plaatste de overheid als eerste stad in ons land de GreenPee. Dit moderne, ecologische pissijn is gevuld met hennepvezels die de geur absorberen en de urine tot compost verwerken.

Lucien Swerts,
Heemkundekring Het Bezemklokje

Meer lezen? Het volledige artikel en méér vind je op www.hetbezemklokje.be/artikels

dinsdag 13 start Ramadan

april

Putte

EN LIEFDE LIGT ER IN DEN AVOND...

© Robby Goovaerts

Als je aan honderd mensen zou vragen of ze de tekst van het Avondliedeke van Alice Nahon kennen, dan zouden er heel wat moeten passen op deze vraag. Maar als je diezelfde personen vraagt of ze de tekst *'t Is goed in 't eigen hert te kijken, nog even voor het slapengaan* kennen, dan gaan er wel meer een aha-erlebnis hebben. Binnen de 20ste eeuwse Vlaamse poëzie behoren deze twee zinnen wellicht tot één van de bekendste verzen. Wanneer de jonge Alice Nahon exact 100 jaar geleden haar tweede dichtbundel 'Op zachte voorzeken' uitbracht, zal ze nooit gedacht hebben dat haar avondlijk gedicht een eeuw later nog altijd actueel is. Binnen het hele oeuvre van Nahon zijn er heel wat dichtwerken rond avond, nacht en alles wat er mee te maken heeft. Misschien beleefde Vlaanderens populairste dichteres zelf wel heel wat nachtelijke avontuurtjes... Ze had in haar leven diepzinnige en minder diepzinnige relaties met heel wat kunstenaars, zoals o.a. Paul Pee, Geert Pijnenburg (Geert Crub), Fernand Berckelaers (Michel Seuphor), Emmanuel de Bom, Eddy Du Perron, Deze waren daarom niet allemaal vurige bewonderaars

van haar werk, maar geraakten zonder uitzondering sterk gecharmeerd door de innemende persoonlijkheid van de dichteres. Mogelijk is er een link tussen Alice Nahon en het prieeltje dat het Davidsfonds opnieuw heeft opgebouwd op de museumsite aan de Ixeneuvel. Dit erfgoedpareltje stond op de terreinen van Het Kasteeltje van Namen, een herberg van de familie van Alice Nahon. Hoogstwaarschijnlijk heeft Nahon ook wel wat nachtelijke uurtjes doorgebracht in dit prieeltje. Een gebouw dat bij het vallen van de avond nog mooier tot zijn recht komt door de feeërieke verlichting die in het gebouw is voorzien.

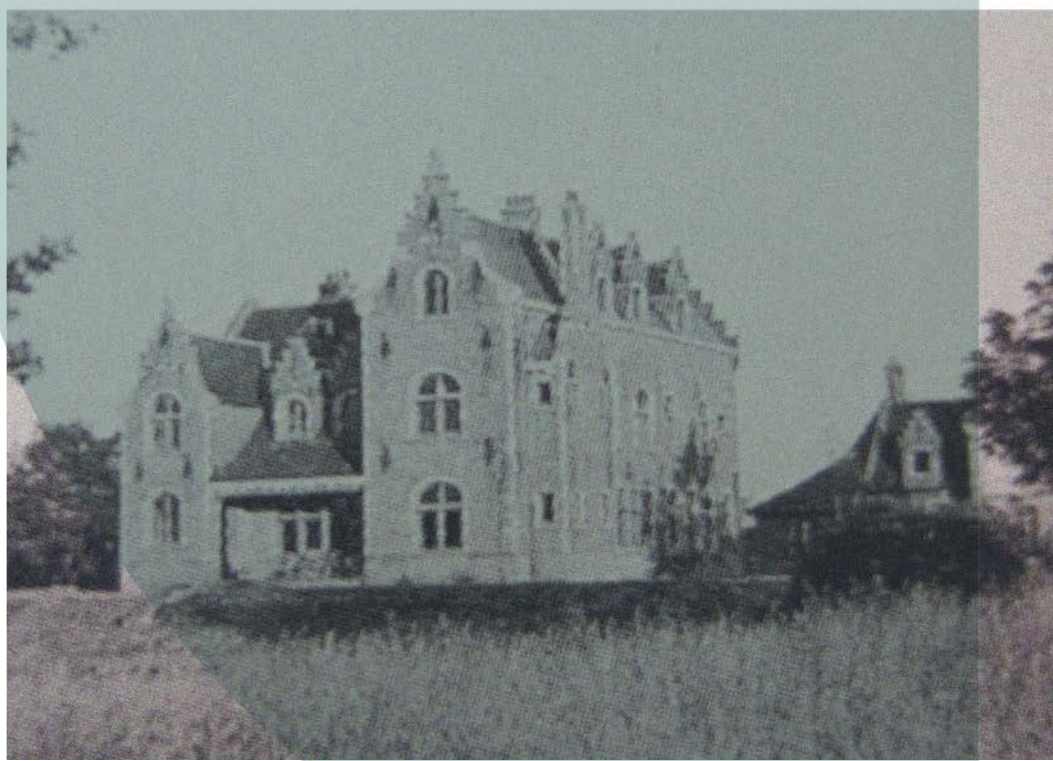
Robby Goovaerts

Bron: Alice Nahon, zij was des levens mooiste bloem, door Staf Aertzen, uitgave Heemkring het Molenijzer, 1997.

Voor deze Erfgoeddag worden de nachtelijke dichtwerken van Alice Nahon samengebracht in de bundel *En liefde ligt er in den avond...* De bundel is op Erfgoeddag gratis verkrijgbaar aan het prieeltje, en daarna in de bibliotheek van Putte.

DE WITTE MADAM VAN DE DIEPEVOORT

De Diepevoort op de grens tussen Beerse en Vlimmeren is een domein met een neogotisch kasteel en een boerderij. Vanaf de openbare weg zijn de gebouwen nauwelijks zichtbaar.

Het kasteel werd gebouwd in 1922 - 1923. Vanaf 1938 stond het kasteel leeg en werd het achtereenvolgens ingenomen door Belgische, Duitse en Engelse soldaten.

De foto dateert uit 1944.

bron: JANSEN H., Het kasteel Hoet-Coppens, in De Vlierbes, Driemaandelijks contactblad, XVII, nr. 59, 1994, p. 13.

"Peeroom komt 's avonds laat met zijn kar aan de Diepevoort en daar vraagt een witte madam om te meugen meerijen, maar ie zei van nee. Een eind verder sting die weer en ze vroeg dat weer. "Nee't begot" zei Peeroom. Hij is een eind voorbij Bax op de weg naar Giel en ze staat daar weer. Maar Peeroom sloeg ze met de zweep rond heuren nek. "'k Zal u hemmen, manneke", zei ze.

En ineens verschoot zijn peerd. Hij trekt met de lent die hij rond zijn hand had gedraaid en wat hatelijk zeker, maar zijne pink rats af. Ja, leg het na maar uit."

Volksverhaal uit Beerse, in 1956 genoteerd door W. Luyts voor KU Leuven

bron: Vlaamse Volksverhalenbank www.volksverhalenbank.be

Pssst, al een keuze gemaakt uit de activiteiten?
Neem zeker nog eens een kijkje op
www.nachtkempenserfgoed.be

donderdag

15

Herentals

april

DE NIEUWSTRAAT, EPICENTRUM VAN HET HERENTALSE NACHTLEVEN

bron: Stadsarchief Herentals
(geschonken door Hermine Roten,
voormalig eigenares van Café Den Acoustic)

De Nieuwstraat is in de twintig laatste jaren behoorlijk van aanzien veranderd. Talrijke gebouwen hebben plaats gemaakt voor appartementen of zijn grondig gerenoveerd. Zulke wijzigingen halen vaak de pers omdat aan veel van deze gebouwen vele herinneringen zijn gekoppeld voor verschillende generaties inwoners van onze stad. De Nieuwstraat was al sinds de jaren '30 vergeven van cafés blijkt uit de studie van Jules Muller over het Herentalse caféleven. Hoewel de straat dus al decennia een plek was waar vertier centraal stond, ontwikkelde de Nieuwstraat zich vanaf de jaren '60 tot de jaren '90 niet enkel tot het uitgaanscentrum van de stad maar van de weidse regio. Volgens de legende kwamen feestvierders van over de hele provincie met bussen naar Herentals tijdens het weekend. Ruwweg geschat was in bijna 1 op de 6 huizen in de straat een café of uitgaansgelegenheid te vinden. De straat stond bomvol tijdens het weekend, 'men liep over de auto's in plaats van over de stoep'. IJshockeyspelers en fans vonden hun weg naar de Stick, voetbalsupporters naar café Rood-Wit. Er werd gedanst

in Den Helios, Move, Acoustic, De Odeon en in de discotheek Sol Y Sombra. Een volledige lijst van cafés zou te lang worden, maar namen als de Aquarius, 't Stoopke, de Scotts Inn, de Hobbit, de Tower en de Max doen nog vele belletjes rinkelen. Sommige cafés verrezen doorheen de jaren in verschillende gedaantes. Zo werd de Stick doorheen de jaren Den Bolsjewiek waarna deze weer transformeerde naar het Bieke. Hoewel de Nieuwstraat haar wilde jaren ondertussen achter zich heeft gelaten, blijven de herinneringen bestaan en vormt ze een belangrijk deel van de mondelinge geschiedenis van onze stad.

Ziggy Adriaensens, Stad Herentals

OP HET VERKEERDE SPOOR

Smokkelaar aan het werk, met smokkelklompen aan de voeten.
© Klompenmuseum Den Eik

In deze tijd van vrij verkeer van personen en goederen in de Europese Unie behoort de grenssmokkel in onze contreien tot het (niet zo heel verre) verleden. Dat was ooit anders, zo ook in de grensstreek tussen Nederland en België, als sinds die grens er gekomen is. Omdat na de Tweede Wereldoorlog niet alle goederen even voorradig waren, kende de smokkel er een enorme bloei. Vooral in de jaren vijftig en zestig groeide het bijna uit tot de nationale sport. De populairste goederen die clandestien de grens over vervoerd werden, waren roomboter, suiker en jenever.

De inventieve Kempenaars ontwikkelden allerlei manieren om hun waren ongezien de grens over te krijgen. Meestal trokken ze 's nachts te voet langs donkere dreven en zandweggetjes de landsgrens over. Om douaniers op het verkeerde spoor te brengen, droegen ze bijvoorbeeld smokkelklompen. Aan de onderkant van deze klompen waren de zool en de hiel verwisseld. Hierdoor lieten ze een omgekeerde afdruk na, alsof de drager in de tegenovergestelde richting was gewandeld.

Klompenmuseum Den Eik

Zij die nog nooit het houten schoeisel gedragen hebben, kunnen het op klompen lopen ervaren op het klompenbelevingspad. Zo voel je wat het betekent om klompen te dragen op verschillende ondergronden.

**Meer info op www.klompenmuseum.be
Klompenmuseum Den Eik,
Hoeve Den Eik 3, 2431 Laakdal**

Aan deze klomp is de hiel onder de tenen aangebracht, terwijl de eigenlijke zool zich aan de achterkant van de klomp bevindt.
© Klompenmuseum Den Eik

FEESTBEESTEN IN DE KOEIENSTAL

collectie Heemkundige Kring Adriaen Ghys

Als de muren van deze hoeve, die al sinds 1773 in Vosselaar staat, konden spreken... dan zouden die heel wat wilde nachtverhalen kunnen vertellen! In 1980 werd de stal ingericht als discotheek, die al snel wereldberoemd werd in de Kempen. Opvallend is dat de dancing vele malen van naam veranderd is. Zoek in het woordraster alle namen die de discotheek sinds de jaren '90 gehad heeft, en met de overblijvende letters vorm je de allereerste naam van deze danstempel en de straat waarin deze gelegen is. De straatnaam verwijst naar een monumentaal bouwwerk dat in 1959 gesloopt werd omdat het in onbruik geraakt was.

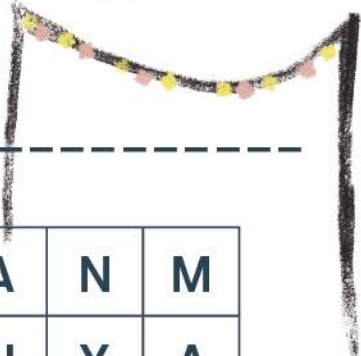

BELIZE
DESIRE
THE RETURN
BAZOOKA

MYSTIQUE
ATMOZ
LA FORZA

Oplossing:

----- in de -----

A	D	E	P	N	A	N	M
K	N	E	N	R	H	Y	A
O	O	E	E	U	S	E	Z
O	V	E	Z	T	Z	R	R
Z	M	O	I	E	O	I	O
A	L	Q	L	R	M	S	F
B	U	E	E	E	T	E	A
E	N	S	B	H	A	D	L
T	R	A	A	T	T	X	Z

zondag
18

Lille

april

DEN HEKSENBOOM

Aan de voet van de E34-brug van het Rolleken, stond tot 1980 een merkwaardige boom: "Den Heksenboom". Er bestaan opmerkelijke verhalen over deze boom.

Wegens de ligging was het de uitgelezen plek waar mensen elkaar ontmoetten of afscheid namen. Zo ook eens twee jonge geliefden die onder de brede kruin nog wat stonden "na te praten" alvorens afscheid te nemen van elkaar. Plots voelden de twee jonge mensen dat ze niet alleen waren... Boven hen roerde en ritselde er wat... Ongerust sprak één van hen: "Zijt ge van den hemel: sprèkt, zijt ge van den duvel: zèkt!". Waarop enkele druppels op hun hoofden neerpletsten, alhoewel er geen wolkje te bespeuren was! Wat was er gebeurd? Natuurlijk herbergde de volle kruin veel vogels en eekhoortjes. Eén van die pluimstaarten deed zonder twijfel een dringende behoefte.

Anderen weten weer te vertellen dat wie 's nachts hier rondzwierf, verdwaalde en steeds terug aan Den Heksenboom terecht kwam. Zo vertelde Jef van Koerel Kabee: "Toen ik 18 jaar oud was, was ik slijper en werd er op een dag gewed in 't fabriek: wie 's nachts alleen naar Den

Heksenboom en terug dierf gaan, won twintig frank, door al de slijpers bijeengelegd. Ik hapte natuurlijk direct toe: 'k was in die omgeving heel goed bekend en van niet veel bang uitgevallen, dus... 't Was die nacht pikkedonker maar ik kwam gemakkelijk aan Den Heksenboom en pakte daar ne stok van speciale vorm mee, die daar in de middag door een paar van mijn kameraden in de grond was gestoken. Ik keerde terug langs de "Herregracht" maar... geraakte niet meer in de bewoonde wereld. Efkes later kwam ik aan een kruispunt en tot mijne grote schrik stond ik terug aan... Den Heksenboom! Welke weg ik ook opging, 'k kwam terug op die zelfde plek terecht! 't Was pas wanneer het licht werd dat ik terug in de bewoonde wereld kwam. Ik ben niet bang uitgevallen, maar toen heb ik toch grote schrik geleeën..."

bron:
"Wandeling doorheen sagen en legenden, rond de Haarlebeek" Walter van den Branden, 1993, een uitgave van Heemkundige Kring Norbert de Vrijter

maandag
19

Baarle-
Hertog

april

HOOGSPANNING AAN DE BELGISCH-NEDERLANDSE GRENS

**Nog 4 nachtjes slapen
en het Erfgoedweekend begint!**

**Heb je al gekeken op
www.nachtkempens erfgoed.be
of www.erfgoeddag.be?**

Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog bereikten duizenden jonge Belgen het Belgische leger via Baarle-Hertog. In "De Vlaamsche Stem" van 25 april 1915 verhaalt journalist Leonce du Castillon drie maanden voor de oprichting van de dodendraad over de vlucht van enkele Brusselse rekruten.

De jongens (...) waren na dagen rondzwerven ongemerkt tot een dorpje nabij de grens gesukkeld. Daar hadden zij een smokkelaar gevonden die hen, mits een footje, 's nachts over zou brengen. (...) 's Nachts, toen de maan nog niet was opgekomen, begaven zij zich op weg. Hun gids trad eenige stappen vooraan en leidde hen over de heide naar een dennenwoud dat men door moest om de grens te bereiken.

"Werda! Halt!" klonk 't plots voor de nachtelijke wandelaars. "Wij moeten ons verstrooien, de eenen rechts, de anderen links," sprak de gids kortaf. Hij zelf verdween in de duisternis. Een geflikker gevolgd door een krakend schot, een kogel die langs de ooren van hunne makker Lomme floot, verhaastte nog de vlucht. Andere schoten knalden, andere stemmen spraken voor hen onverstaanbare Duitsche woorden. Lomme en Susse struikelden over dennenwortels, bezeerden zich aan takken en rolden naar beneden in eene gracht midden doornen en bramen.

Tienmaal hoorden zij de ruiters heen en dan terug draven. Toen de maan in een vaag geschemer opdook, achtten beide Brusselaars hunne positie langs de breede boschdreef (...) te gevaarlijk om in de gracht te blijven liggen. Als de ruiters nogmaals weggedraafd waren, slopen beide vluchtelingen van onder hun braamstruik, scheurden er hunne huid en hunne kleeren aan en als katten kropen zij over den weg het jonge dennenbosch in, waar zij meer gedekt meenden te zijn. Op handen en voeten slopen zij er door, naar het noorden, toen een poel met droogwuiwend riet hun den weg der vrijheid versperde en in het flauw maanlicht blonk. Wat nu gedaan? Instinctmatig meenden zij dat de tegenover liggende oever Nederlandsch grondgebied moest wezen. Een paar nieuwe geweeschoten troffen hunne ooren. (...) Geene aarzeling meer. Zij traden in den ijzigen poel, zonken in slib en slijk, hoorden het drassig water broebelen, terwijl een gestoorde watervogel een gil uitstiet. Onvermoeid waadden zij door den poel met het water, tot den broekband, en toen de manesikkel boven de toppen der zingende sparren den poel verlichtte, stonden beide vluchtelingen aan den overkant.

*Herman Janssen,
heemkundekring Amalia van Solms
bron: De Vlaamsche Stem, 24 april 1915*

HOTEL PICARDIE

Aan overnachtingsmogelijkheden geen gebrek op de Bouwelsesteenweg in Nijlen in de eerste helft van de 20ste eeuw. In 1933 bouwde de familie Symons uit Nederland er een hotel met 25 kamers dat de naam 'Picardie' kreeg. Aannemer Van Eester maakte gebruik van, voor die tijd, nieuwe elementen zoals de machinebaksteen en betonnen balken om grotere overspanningen te maken voor de ramen.

De zaak was meteen een groot succes door de bezoekers uit Lier en Antwerpen, die op verlof kwamen naar 'den buiten'. Een verblijf in Nijlen was toen nog een echte toeristische gebeurtenis voor de mensen van 't stad.

Tijdens de oorlogsjaren werd het hotel gesloten omdat zowat alles gerantsoeneerd was. Duitse officieren hebben het gebouw twee weken bezet. Tussen oktober 1944 en april 1945 vonden de bevrijdingslegers en het Engelse Rode Kruis hun weg naar de Picardie om er hun hoofdkwartier van te maken. De mis werd er opgedragen en er werden feestjes georganiseerd. Met Kerstmis 1944 werd de jeugd van de Bouwelsesteenweg uitgenodigd door de Canadezen die er toen verbleven om samen te vieren met rozijnenbrood en chocolademelk. De eetzaal was versierd en de jeugd deed zich te goed aan al dat lekkers,

dat ze zolang had moeten missen. Toffe jongens, die Canadezen. De opeising als inkwartiering door de verschillende legers bracht helaas heel wat schade teweeg aan het gebouw en het meubilair. De kosten werden geraamd op 29.174,15 BEF, te vergoeden door de overheid.

In 1946 hield de familie Symons het voor bekeken en verkochten ze het aan de Paters van de Heilige Geest van Lier die er een rusthuis voor missionarissen op verlof van maakten. Door de onrust in Zaïre in 1961-1962 moesten de meeste missionarissen het land tijdelijk verlaten waardoor er veel jonge paters naar Nijlen kwamen. Eind jaren '60 kwamen de eerste paters op rust en moest er een nieuwe vleugel bijgebouwd worden. Sinds enkele jaren is het een begeleidingscentrum voor kinderen en jongeren.

bronnen:
Brochure en werkgroep OMD Nijlen 2008
De Poemp nr. 52

DE BENDE VAN “ZWARTE TRIEN”

Er deden zich veel verhalen de ronde over geboefte dat 's nachts rond-dwaalde in het heidegebied. In Retie hadden de mensen lange tijd bang voor 'de bende van Zwarte Trien', een boevenbende aangevoerd door een vrouw die in omstreken boerderijen plunderde en er op los moordde.

Het verhaal is ook gekend als 'de bende van Kristiaan Seyms' of 'de bende van Corsendonk'. In deze verhalen wordt Kristiaan Seyms neergezet als een bendelid van Zwarte Trien of als hoofd van een eigen kliek, die de bende van Zwarte Trien helpt op te rollen.

Bron: Volksverhalendatabank & Archief
Heemkundige Kring Zeven Neten

Een herder hoort op de hei geroezemoes ... Het is een roversbende die een plan aan het smeden is. Het is de bende van Zwarte Trien. "Deze nacht vallen we het gehucht De Hoeve binnen", hoort hij Trien zeggen. De herder brengt de inwoners op de hoogte. Die nacht houden de mannen van De Hoeve de wacht in de boerderij. Krak, het raampje van de deur wordt gebroken en er verschijnt een hand. Snel draaien de Retiese mannen een strop rond de hand. Een van de rovers is gevangen! Meteen ontstaat er veel rumoer buiten en dan wordt het plots weer stil. Wanneer de Retienaren de deur openmaken om hun gevangene binnen te halen, doen ze een verschrikkelijke ontdekking: de rover is onthoofd door zijn eigen bendeleden. Die hebben hun collega vermoord zodat hij de rest zeker niet zou verraden.

De bendeleden 'hingen rond' in de hele streek. Volgens de verhalen werden er leden opgehangen in het Galgenhof in Geel Ten Aard, aan de poort van de abdij van Postel, aan de galgenhoef in Schoonbroek (Retie) en in het Galgeven in Hadschot (Geel).

donderdag
22

Berlaar

april

MIDDERNACHTKOERS

GEMEENTE BERLAAR
Op Zaterdag 13 October 1951
GROTE
Middernacht-loopkoers

Inschrijving van heden af tot de dag der koers, tot uur van vertrek;

Prachtige geld- en naturaprijzen.

Inschrijvingsgeld : 15 fr. Lokaal « 't Duifke », bij Jos Torfs-Schroyens, Dorpstraat, 178, Berlaar.

bron: Kempensferfoed.be

Een dorp met 3 brouwerijen heeft veel cafés. Voor veel caféhouders was het echter niet evident om voldoende te verkopen om ervan te kunnen leven. Vaak combineerden ze het café met een andere bedrijvigheid, zoals een barbier, een winkel, een kolenhandel, een veehandel, een smidse, de verhuur van rijtuigen enzovoort. Waar dit niet het geval was, ging de man werken en nam de vrouw het café in handen.

Wist je dat de meeste cafés eigendom waren van de brouwers? Ze streden niet alleen voor de bierafzet maar ook voor het burgemeesterschap. Iedere clan dronk in zijn eigen café. Er was weinig verloop of concurrentie. Cafés zonder partijstempel waren een uitzondering.

Vijf jaar mobilisatie en bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden het cafébezoek en -vertier sterk ingeperkt. In de jaren na de oorlog moesten die verloren jaren schijnbaar worden ingehaald. Kermis, vastenavond enzovoort volstonden niet. Er kwamen nieuwe initiatieven.

De 'Middernachtkoers' was geboren. De race ging over hobbelige kasseiwegen en gruiswegen, allemaal pover verlicht. Er waren geen gewonden en niemand liep verloren. De weg terug naar huis en de thuiskomst ... ja dat is een ander verhaal.

Jef De Ceuster

vrijdag
23

Merksplas

april

DE ZWEVENDE KRUISJES OP DE BEGRAAFPLAATS VAN MERKSPLAS-KOLONIE

© K. Govaerts, Gevangenis­museum

Kort na de Eerste Wereldoorlog brak in Europa de Spaanse griep uit. Miljoenen mensen bezweken aan dit virus. Ook in Merksplas-kolonie brak de epidemie uit. Op dat ogenblik verbleven in de kolonie vele zieke en verzwakte mensen, dit als gevolg van slechte hygiëne, gebrekkige medische verzorging en vooral: honger tijdens de oorlogsjaren. Er overleden dagelijks meerdere mensen, en dat had een paar opvallende gevolgen. Eerst en vooral leefden de bewoners in paniek, beducht als zij waren voor een besmetting. Daarom gebeurden de begrafenis­sen op het landloperskerkhof 's nachts. Met een door paarden getrokken corbillard of lijk­wagen werden de overledenen ter plaatse gebracht en begraven. In tegen­stelling tot wat soms beweerd wordt, is er op het terrein geen sprake van massagraven, maar werd iedereen individueel van een eigen graf voorzien. Dat had nog een tweede gevolg: de talrijke overlijdens veroorzaakten een danige achterstand in de productie van (toen nog houten) kruisjes

die, net als de doods­kisten trouwens, in de schrijnwerkerij van de kolonie werden gemaakt. Na elke begrafenis werd daarom een kruisje geplaatst op het laatste graf dat die dag (of nacht) was gegraven. Omdat dit kruisje elke nacht van plaats veranderde, ont­stond in de gemeenschap de legende van de "zwevende kruisjes".

PS. Waarheid en legende worden hier gemixt.

*Marc Sprangers, Gevangenis­museum
Merksplas-kolonie*

Vandaag begint het Erfgoed- weekend!

COLOFON

REDACTIE: Erfgoed Noorderkempen,
Kempens Karakter en KERF
CAMPAGNEBEELD EN ILLUSTRATIES
ERFGOEDDAG: Ilse Hermans

VORMGEVING: Lien Vervoort

DRUK: Drukkerij Maes

– gedrukt op ecologisch papier

V.U. Jan Sels, Druivenstraat 18, 2300 Turnhout

Met dank aan de lokale gemeentebesturen, erfgoedverenigingen, musea,
erfgoedliefhebbers en vrijwilligers.